

עיוני משפט

אוניברסיטת תל-אביב

הפקולטה למשפטים

כרך ה'

חוברת מס' 1

תשל"ו—1976

עורכים :

פרופ' זאב צלטנר, אריאל רוזן-צבי

סגן עורך :

צבי רוטנשטיין

חברי המערכת :

גולדמן ורדה, גושן אביתר, גלוסקא מוטי, הורוביץ גבי, ולדר דורית, חיות דוד,
לוי אליהו, מאיר יוסי, פירון צבי, צרקוב ישראל, קלוגמן גדעון.

מזכירת המערכת :

יעל כר-שני

עקרונות חדשים במתן צו מניעה זמני (תוך דגש מיוחד על תביעות שעילתן בידי הקנין הרוחני)

(*American Cyanamid v. Ethicon*¹)

פסק הדין והירושו

פסק-הדין, שניתן בנובמבר 1974, בבית-הלורדים האנגלי, בעניין *American Cyanamid v. Ethicon*¹ ממשיך לחולל סערה במולדתו וישפיע, ללא ספק, גם על הפסיקה כאן. נושא הדיון שם: תובענה על הפרת פטנט בגדרה עתרו התובעים בעלי הפטנט, כמקובל, לצו-מניעה זמני. ההגנה היתה, כי אם הפטנט רחב די הצורך כדי לכלול גם את מעשי הנתבעת, כי אז אין מנוס מהמסקנה שהוא הסר תוקף. *Graham J.* בערכאה ראשונה² בחן את הבקשה לצו-מניעה זמני ונעתר לה. בערעור³ — בוטל הצו מהנימוק, שהמבקשים לא הראו סיכוי לכאורה להצלחה בתובענתם.

ערעור נוסף לבית-הלורדים לא רק שהפך, שוב, את הקערה על פיה אלא שכנראה חולל מהפיכה בעקרונות לפיהם ניתנו עד אז צווי-מניעה זמניים באנגליה. השופטים אמרו, כי השאלה איננה אם בבחינה של מאזן ההסתברויות נראית התביעה כבעלת סיכויים רבים יותר מאשר ההגנה, אלא האם יש למבקש תביעה בת-טעון — *arguable case*; אם התשובה לשאלה זו חיובית, כי אז כל שנותר לברר הוא „מאזן הנוחות“. מאז הינתנה, צוטטה הלכת אמריקן-סיאנמיד כמעט בכל החלטה שפורסמה באנגליה בעניין צו-מניעה זמני⁴, תוך שהשופטים מנסים לברר את תחומיה ואת מידת השוני שהיא הכניסה בפסיקה עד אז. שופט אחד אמנם הטיל ספק במידת החידוש שבהלכה הנדונה⁵, אך נראה שהדעה הכללית בפסיקה האנגלית היא, שישנה כאן הפיכה ממש. על הפיכה זו קמו כבר שני עוררים חשובים, שמתחו עליה ביקורת חריפה: הלורד שומר החותם בבית-המשפט לערעורים, השופט דנינג⁶ ועורך המשנה של הקובץ החשוב של פסקי-דין לענייני פטנטים, מדגמים וסימני-מסחר, *R.P.C.*, פיטר פרסקוט⁷.

¹ (1975) A.C. 396; (1975) 2 W.L.R. 316; (1975) 1 All E.R. 504.

² (1975) R.P.C. (= Reports of Patent, Design & Trade Mark Cases) 515.

(1974) F.S.R. (= Fleet Street Patent Law Reports) 313.

³ (1975) R.P.C. 521; (1974) F.S.R. 321.

⁴ *Fellows v. Fisher* (1975) 3 W.L.R. 184 (C.A.); *Hubbard v. Pitt* (1975)

3 W.L.R. 201 (C.A.); *Bryanston v. de Vries (No. 2)* (1976) 1 All E.R. 25

(C.A.); *Alltransport v. Alltrans* (1976) F.S.R. 13, 15 (Ch.D.); *Catnic v.*

Stressline (1976) F.S.R. 157, 159 (C.A.).

⁵ בענין *Cornelius Maria v. Tetrosyl* (1976) F.S.R. 3, 5

במהלך דיון בשאלת הוצאות בתים בקשה לצו-מניעה זמני בענין זכות יוצרים העיר Oliver J.:

“I am not myself convinced that the Cyanamid case produced a totally different approach in practice to the granting or withholding of interlocutory injunctions”.

⁶ *Fellows v. Fisher* (1975) 3 W.L.R. 184; (1975) 2 All E.R. 829 (C.A.).

⁷ 91 L.Q.R. (1975) 168.

מאז ומתמיד ניסו בתי-המשפט בארץ לפסוק בענייני צו-מניעה זמני בהתאם לקווים שהונחו בפסיקה בנושאים אלה באנגליה.⁸ השאלה היא, האם יש בהלכה החדשה באנגליה משום שינוי לגבי הפסיקה בישראל ואם כן האם יש לאמץ שינוי זה?

קביעת העקרונות הצריכים להנחות את בתי-המשפט בדונם בבקשות לסעד זמני חשובה במיוחד לא רק בשל החשיבות העצומה לבעלי-דין של ההכרעה בבקשות מעין אלה, אלא מכיוון שהפרקטיקה של בית-המשפט העליון הפכה את אפשרות הערעור (ברשות ערכאת הערעור בלבד) על החלטות הערכאה הראשונה, ובדרך כלל זהו בית-המשפט המחוזי, לתיאורטית גרידא. התוצאה: חיוב לשלם — 100 ל"י זוכה בעיונה של ערכאת ערעור אחת (לפחות) כדבר מובן מאליו, אך צו-מניעה זמני העלול לגרום נזק כבד ביותר בתקופה של שנים יזכה רק לעתים נדירות ביותר לעבור את שערו של בית-המשפט לערעורים (וזאת בניגוד למצב באנגליה).

צו מניעה זמני בתביעות קניין רוחני — שיקולים מיוחדים

מן הראוי לזכור, כי לסעד הזמני חשיבות רבה בעיקר בתובענות שעילתן בזכויות הקניין הרוחני. במקרים לא מעטים עשויה הכרעה בבקשת הביניים להפוך את הדיון המאוחר יותר, לגופו של עניין, למיותר. בכל הקשור לשיווק או יצור סחורות, תרופות, פרסומים וכיו"ב פרק זמן של כ-3 שנים פירושו הבדל בין הצלחה לכשלון. אחד העקרונות, שטרם שונה, המקובל בדיון בנושא זה הוא, שדין צו-מניעה זמני בתובענה, שעילתה בדיני הקניין הרוחני כדין כל בקשה אחרת לצו זמני.⁹ מכאן, שהכללים המנחים את בית-המשפט בתחומים אחרים יפים אף לענייני פטנטים, מדגמים, סימני-מסחר וזכויות יוצרים. אף-על-פי שניתן להקיש מנושאים אחרים לדיני הקניין הרוחני הרי בכל זאת נתרכז למען הבהירות בדיוננו הנוכחי בנושא אחרון זה. הדברים בפרשת אמריקן-סיאנמיד נאמרו בגדרה של תובענה על הפרת פטנט וכפי שננסה להראות להלן ישנם בתביעות מהסוג הנדון קווים אופייניים, שאינם קיימים במקרים אחרים.

הזכות הקניינית, מכוחה בא התובע, ניתנת בענייננו בדרך-כלל לתקיפה ולערעור במסגרת אותו הליך הננקט על-ידי לאכיפת הזכות. זה המצב בכל הנוגע לפטנטים,¹⁰ למדגמים,¹¹ ולזכויות-יוצרים.¹² באשר לסימני-מסחר המצב אינו

⁸ לצווי-מניעה זמניים באופן כללי:

Halsbury Simonds (3rd ed.) Vol. 21 para 763; *Snells' Principles of Equity* (London, 27th ed. by R. Megarry & P.V. Baker, 1973) 636-642; I.C.F. Spry, *Equitable Remedies* (Australia, 1971) 404 et seq.

לגבי הצורך בהוכחת סיכוי הצלחה בתביעה: ב' לוינבוק, צו מניעה (בורסי, תשכ"ו) 70.

⁹ ע"א 342/64 אמריקן סיאנמיד נ' הירשהורן פ"ד יט (1) 62, 64 ז' ראה טכסט להערת שוליים 26 להלן. גם בית הלורדים בעניין אמריקן-סיאנמיד האנגלי היה באותה דעה.

¹⁰ חוק הפטנטים, תשכ"ז—1967, ס"ח 510, ס' 182.

¹¹ כך פסק השופט צלטנר בכמה הזדמנויות:

ת"א (ת"א) 1304/66 שרנוע נ' תנובה, החלטת ביניים מיום 11.10.66 (לא פורסם);

חד-משמעי. ניתן לפנות בבקשה לביטול סימן המסחר לרשם סימני המסחר¹³ ויתכן שביית-המשפט יעכב הדיון בתובענה עד להכרעה בתקיפות סימן המסחר¹⁴. אפילו ינתן צו-מניעה (זמני או קבוע) בתביעה בביית-המשפט, הרי ברור שביטולו של סימן המסחר בהליכים לפני הרשם יביא בהכרח לביטולו של צו המניעה¹⁵.

נקודה נוספת הראויה להדגשה כבר בשלב זה: הזכות הקניינית המוענקת לתובע מביאה אמנם לכך, שנטל השכנוע רובץ על זה המבקש להביא לביטולה. אך נטל זה — המשתנה כמוכח בהתאם לטיב ההתקפה על הזכות, — אינו כבד מנשוא, שכן בתי-המשפט והמלומדים באנגליה, בארצות-הברית ואצלנו הכירו בכך שמבחנה של זכות קניינית מעין-זאת הוא בהליך על-ריב בין שני צדדים וכל עוד לא עברה כור היתוך זה הרי מעמדה רופף¹⁶.

נקודה שלישית: משפטים על הפרת פטנט (ובמידה פחותה אלה הנוגעים לענפים אחרים של הקניין הרוחני) מטיבם ומטבעם שהם מסובכים, מעוררים שאלות מדעיות, טכניות ומשפטיות קשות ביותר, הדיון בהם ממושך ויקר הרבה מעבר למקובל במשפטים מסוג אחר¹⁷. התוצאה היא, שכאשר נקרא בית-המשפט לדון בבקשה לצו-מניעה זמני בתובענה על הפרת פטנט, וכאשר, כנהוג, מכחיש הנתבע הן את עצם הפרת הפטנט והן את תקפו המהותי, כי או קשה ביותר לתת החלטה לגבי היתרון הלכאורי של התביעה או ההגנה מבלי שהדיון בבקשה לסעד ביניים יהפוך למשפט מקוצר.

נקודה רביעית: המבקש סעד זמני בהסתמך על זכות שבקניין הרוחני אינו

ת"א (ת"א) 5836/67 זיוו נ' רוהן פס"ד מיום 18.11.68 (לא פורסם); בעקבות ההלכה האנגלית:

Gramophone v. Magazine Holder Co. (1911) 28 R.P.C. 221, 225 (H.L.).

אצלנו חלה כאן עדיין פקודת הפטנטים והמדגמים, 1924, חא"י כרך ב' 1053, ר' ס' 36. ראה גם: ת"א (ת"א) 1304/66 שרנוע נ' תנוכה, פ"מ נח 255 שאושר בע"א 430/67 שרנוע נ' תנוכה, פ"ד כב (1) 113. שם הושארה בצריך עיון השאלה אם לפי ס' 36 לפק' הפטנטים והמדגמים ניתן לברר שאלה של פרסום קודם של מדגם רק בפני רשם הפטנטים, שם ע' 123 ז'. החלטת הנשיא התורן למ בבקשה לצו-מניעה זמני באותה פרשה: המ' (ת"א) 3580/66 לפטר וזימן נ' "שרנוע", פ"מ נב 131. א' ח' זליגסון, דיני סימני מפתח ודינים הקרובים להם (שוקן, תשל"ג) סעיף 111.

¹² חוק זכות יוצרים, 1911. חא"י, כרך ג', 2633, ס' 6 (3).

¹³ פקודת סימני המסחר (נוסח חדש), תשל"ב—1972, ס' 39.

¹⁴ המצב באנגליה שונה בשל השוני בחוק החרות:

Kerly's Law of Trade Marks and Trade Names (London, 10th ed. by T.A. Blanco-White, 1972) para. 15–25.

¹⁵ צו-מניעה ניתן תמיד בבחינת *Rebus sic stantibus*. י' זוסמן, פירי הרין האזרחי (בורסי—פרץ את טובים, מהדורה 4, תשל"ד) ס' 461, ה"ש 64.

¹⁶ בג"צ 280/60 אביק נ' הרשות המופמכת למתן רשיונות יבוא תפשירי רוקחות, פ"ד טו 1323, 1338; המ' (ת"א) 1167/51 פרק דיויד נ' אביק, פ"מ ה' 3, 11.

¹⁷ בג"צ 280/60 הנ"ל, בע' 1338 למעלה בעקבות המ' (ת"א) 1167/51 הנ"ל, בע' 19.

זקוק לסעד כדי שעולמו לא יחרב עליו¹⁸. הסיבה להענקת הסעד שונה: הזכות הקניינית שבידינו, בהנחה שהיא תקפה, מקנה לו, בתום הדיון המשפטי, זכות לצו מניעה קבוע שימנע בעד הנתבע מלהפר את הזכות האמורה. זכות זו לצו-מניעה היא זכות מן הדין בדיני פטנטים, סימני-מסחר וזכויות יוצרים¹⁹ ואף בשטחים הסמוכים היא קרובה מאוד לזכות שבדין²⁰. שיקול-הדעת של בית-המשפט בהענקת סעד מעין זה מצומצם ביותר²¹. כאשר בא, איפוא, תובע כזה לבית-המשפט בבקשה לסעד זמני טענתו היא, כי אי-הענקת צו-המניעה הזמני תגרע בהרבה מיעילותו של הסעד הסופי (אם ינתן לו בתום המשפט) וכן כי יגרם למוניטין שלו נזק שלא ניתן להעריכו בכסף. במקרה של תובע שאינו עתיר נכסים יתכן ואי-מתן הסעד הזמני ימנע ממנו את האפשרות המעשית להכנס לשוק, שכן במועד בו יגיע תורו של הסעד הקבוע כבר יאבד — בעולם ההתפתחות המדעית המהירה — הכלח על זכותו²².

השיקול החמישי קשור גם בנימוקים של יעילות הדיון: ההנחה היא, שיש לשאוף למצב בו יתבררו זכויות הצדדים לגופן במשפט רגיל ולא בבקשות ביניים. בעל-הדין זכאי לסעד רק בתום המשפט. לא די בכך, שיש תביעה בעלת סיכויי הצלחה טובים מאוד כדי לקבל סעד כלשהו לפני תום הדיון. על התובע להראות, כי לא יהיה זה צודק שלא להתערב במעשי הנתבע כל עוד נמשך המשפט. לא בכל מקרה ישמור בית-המשפט על הקיים בזמן הדיון המשפטי, הוא יעשה כן רק אם אי-התערבותו הדחופה תגרם נזק שאינו ניתן לתיקון לתובע.

ההלכה בישראל

בישראל אמרו בתי-המשפט, בשינויי גוון ודגש, כי על השופט הדין בבקשה לצו-מניעה זמני לשים לב — אולם לא להחליט ולהכריע — לטיב התביעה ולטיב

¹⁸ *Evans Marshall v. Bertola* (1973) 1 W.L.R. 349, 379-380 (C.A.); *Mogul Steamship v. McGregor* (1885) 15 Q.B.D. 476, 484-486.

¹⁹ חוק הפטנטים, תשכ"ז—1967 ס' 183 (א); פקודת סימני המסחר (נוסח חדש), תשל"ב—1972, ס' 59; חוק זכות יוצרים, 1911, הא"י, כרך ג' 2633, ס' 6.

²⁰ בתחום הקרוב של גניבת עין, ס' 59 לפקודת הנויקין (נוסח חדש) רואים את הסעד של צו-מניעה כנובע מזכותו הקניינית של בעל הסחורה:

Halsbury Simonds (3rd ed.) Vol. 38, para. 995 p. 595.

לדיון בעולה:

J.D. Heydon, *Economic Torts* (London, 1973) 72 et seq.

²¹ ע"א 153/67 שלב נ' נוה הררי מואב, פ"ד כא (1) 617, 620 א' השופט לנדוי, הנשיא אגרנט והשופט ברנזון עמו.

²² לצו-מניעה זמני בדיני פטנטים ר' :

Halsbury Simonds (3rd ed.) Vol. 29, para. 216; T.A. Blanco-White, *Patents for Inventions* (London, 4th ed. 1974) para. 12-113; Terrell on the *Law of Patents* (London, 12th ed. by D. Falconer, W. Aldous, D. Young; 1971) para. 824; I.H. Jacob, *The Supreme Court Practice* (1973) Vol. 1 para. 103/2/6 p. 1397.

בסימני מסחר: *Halsbury Simonds* (3rd ed.) Vol. 38, para. 1057 p. 643

זכות יוצרים: *Halsbury Hailsham* (4th ed.) Vol. 9, para. 944

ההגנה. עיקר השיקול הוא הצורך בשמירה על המצב הקיים ובשאלת מאזן הנוחיות. במשפטי פטנטים הנוהג הרגיל הוא שבעל הפטנט, לאחר שעבר את דרך היסורים של קבלת הפטנט, מגיש יחד עם תביעתו לצו-מניעה ולפיצויים על הפרת פטנט בקשה לצו-מניעה זמני. הנתבע בהגנתו כופר, במרבית המקרים, בתוקפו המהותי של הפטנט ובעצם ההפרה (בהנחה שהפטנט תקף). בראשית הדרך של הפסיקה בענייני פטנטים היתה נטיה לקבל את ההשקפה האנגלית הישנה, לפיה צו-מניעה זמני לא ינתן כאשר המשיב מצהיר שיתקוף את הפטנט במשפט עצמו, בעיקר כאשר מדובר בפטנט חדש²³. במשך הזמן שונתה ההלכה באנגליה ואצלנו. לא די בהצהרה על כוונה לתקוף את הפטנט במשפט, אלא על המשיב להראות את טיב התקפתו בדרך המקובלת (תצהירים) המאפשרת לבית-המשפט לבדוק את מהותה של ההגנה ואת תשובת התובע.

בדיקת החווק היחסי — בהתאם למאזן ההסתברויות — של ה-case של כל אחד הצדדים היא השאלה הראשונה הניצבת בפני בית-המשפט²⁴. שאלת מאזן הנוחיות עולה לדיון רק כאשר השאלה הראשונה הוכרעה לטובת התובע-המבקש²⁵.

פסק-הדין המנחה בארץ לגבי צווי-מניעה זמניים בתביעות על הפרת פטנט הוא זה שניתן בעניין אמריקון סיאנמיר נ' הירשהורן—גילרמן²⁶. בית-המשפט אמר, כי העקרונות שעל פיהם חייב השופט השומע בקשה לצו-מניעה זמני במשפט פטנטים להדריך את עצמו אינם שונים ביסודם של דברים מאלה החלים במקרים אחרים בהם נדרש בית-המשפט לתת סעד ביניים לשם הבטחת התביעה העיקרית. עקרונות אלה דולה השופט אגרנט מפסק-הדין, שנתן בעניין רב-און נ' הולצמן²⁷. בפסק-דין אחרון זה נאמר, כי יש לשקול את (א) הצורך בשמירה על המצב הקיים (ב), „למי מהצדדים עלולים להיגרם יותר קשיים ואי-נוחות, אם יינתן סעד-הביניים או אם לא יינתן“²⁸; אך השופט מדגיש כי בשיקול (א) האמור לא די כדי להצדיק סעד זמני: דרוש שהתובע יוכיח שיש לו סיכוי של הצלחה בתביעתו²⁹. שאלה זו נבחנת על-ידי בדיקת החווק היחסי של התביעה ושל ההגנה³⁰. התובע אינו חייב

²³ המ' (ת"א) 1167/51 פרק דיוויס נ' אביק, פ"מ ה 3, 7.

Beecham Group Ltd. v. Bristol Laboratories (1967) R.P.C. 406 (C.A.); ²⁴ לא די בהגנת סרק: *Carroll v. Tomado* (1971) R.P.C. 401 (Ch.D.); וראה להלן טכסט לה"ש 40.

²⁵ המ' (ת"א) 11928/70 *The Wellcome Foundation* נ' פלנטקס (1971) F.S.R. 564. *Davenport v. Jepson* 45 E.R. 1254, 1257: השופט לונברג, בהסתמך על: ר' גם ה"ש 53 להלן.

²⁶ ע"א 342/64 הנ"ל, פ"ד יט (1) 62 מ"מ הנשיא אגרנט, השופטים זוסמן ו-ויתקון עמו. ²⁷ ע"א 217/63, פ"ד יז 2717, 2720.

²⁸ ע"א 217/63 הנ"ל, פ"ד י"ז 2717, 2721 למעלה, מסתמך על המ' 10/56; ע"א 21/56, „החקלאי תלמי מנשה“ נ' משרד החקלאות, פ"ד י 152, 153. לשאלת מאזן הנוחיות: *Mitchell v. Henry* (1880) 15 Ch.D. 181, 195.

²⁹ ע"א 217/63 הנ"ל, פ"ד יז 2717, 2721 ו'. ר' ה"ש 8 לעיל. ³⁰ בעקבות ע"א 497/61 סיאגי נ' יצהרי, פ"ד טו 2310, 2312 א—ג', השופט ת. כהן, הנשיא אולשן והשופט ויתקון. אסמכתאות נוספות: ע"א 547/61 פבירסקי נ' וינורגר, פ"ד

לשכנע את השופט, כי אמנם צדק בתביעתו העיקרית במידה כזו שאין ספק כי יצליח בה, אך עליו להראות סיכוי להצלחה.

כיצד יש שם אותו שופט את העקרונות הידועים האמורים במשפט על הפרת פטנט? — „מקום שהנתבע טען נגד תקפות הפטנט או כפר בעילת ההפרה, מחובת התובע להביא עדות המספקת כדי לשמש הוכחה לפאורה, כי הפטנט הנדון הוא בעל תוקף חוקי וכן, כי יש לראות בהתנהגות הנתבע משום פגיעה בפטנט או הפרתו”³¹. השופט ציטט בפרשת אמריקן-סיאנמיד הישראלית בהסכמה את פסק-הדין של בית-המשפט לערעורים באנגליה בעניין *Challender v. Royle*³² נאמר כי לפני שבאים לשאלת מאזן הנוחיות

“...there is another very material question to be considered, has the Plaintiff made out a *prima facie* case... if the evidence remains at it is, is it probable that at the hearing of the action he will get a decree in his favour?”

בהמשך הזכיר השופט אגרנט את הדעה הידועה, כי ניתן להכריע לכאורה ב„קלות” יחסית בשאלת הפרת הפטנט גם בהליכי ביניים³³. אשר לשאלה הקשה הרבה יותר של תקפות הפטנט הרי ברור, כי התובע חייב להביא בפני בית-המשפט חומר עובדתי שיראה, כי יש לו סיכוי של הצלחה במשפט בפלוגתה הזאת גם כן ובוודאי שלא די בתקפותו הפורמלית של הפטנט³⁴ ממנה התרשם כל כך בית הלורדים בפרשת אמריקן-סיאנמיד דהתם.

ההלכה הקודמת באנגליה

הגדרה בהירה של המצב המשפטי באנגליה עד לפסק-דינו של בית-הלורדים בעניין אמריקן-סיאנמיד ניתן למצוא בפסק-דינו של השופט גרהאם בערכאה ראשונה באותה פרשה. השופט, שהוא, דרך אגב, מהשופטים המנוסים בדיני הקניין הרוחני^{34א}, מסביר את ההלכה שמשלה עד אז בכיפה בנושא בעניין *Hubbard v. Vosper*³⁵. באמרו, שלא די בכך שלמבקש צו-המניעה הזמני יש תובענה בת-טעון כדי לקבל צו-מניעה זמני לשמירת המצב הקיים. על המבקש בקו הראשון להראות *a strong prima facie case*, אלא שהשופט יבחן את העניין בכללותו ויראה מה טיבה של ההגנה:

טו 943, 944 ו' השופט ח. כהן, השופטים ברנוון ומני עמו.

ע"א 255/58 שמרלינג נ' היפשמון, פ"ד יג 360; ע"א 229/51 פהן נ' ברלנד, פ"ד ו 218, 220.

ע"א 171/53 אשקר נ' בית ידליו, פ"ד ז 910, 911; המ' (ב"ש) 1291/71.

קופלר נ' קו לבן, פ"מ עז 269, 271; ה"ש 8 לעיל.

ע"א 342/64, פ"ד יט (1) 62, 65 א' (ההדגשה במקור).³¹

(1887) 36 Ch.D. 425, 436 (C.A.).³²

ע"א 342/64 פ"ד יט (1) 62, 66 ג'—ד'.³³

בג"צ 280/60 אביק נ' הרשות המוסמכת למתן רשיונות יבוא תכשירי רוקחות, פ"ד טו 1323, 1343. טכסט לה"ש 45—44 להלן.³⁴

א זו דעתו של בית-המשפט לערעורים:

Catnic v. Stressline (1976) F.S.R. 157, 163.

"The *Hubbard* case, as I understand it, does not therefore, in my judgment, on its proper interpretation, dispense with the necessity of the plaintiff showing that he has such a title to his property, whatever it may be, as justifies him in asking that the *status quo* be preserved on the basis that, if it is not, damages are unlikely to recompense him fully. It is only if he can get this far that he can, as it were, get started, but that is not enough for him to succeed, because examination of the case as a whole may show that the defendant is likely to have a good defence. These matters are often nicely balanced, and it is then necessary to decide what in all the circumstances is the best thing to be done" ³⁶.

בית-המשפט לערעורים אימץ קו מחשבה זה ³⁷. לענייננו חשוב לזכור

דברים אלה:

"In considering whether to grant an interlocutory injunction, the right course... is to look at the whole case... not only to the strength of the claim but also to the strength of the defence... The remedy by interlocutory injunction is so useful that it should be kept flexible and discretionary" ³⁸.

על המבקש להראות כי לכאורה יש לו זכות להצליח. הכלל נקבע לראשונה

ב-*Preston v. Luck* ³⁹. ההלכה, כפי שסוכמה על-ידי השופט גראהם, היא זו שהיתה מקובלת באנגליה: *Newman v. British International* ⁴⁰ ובאוסטרליה:

Beecham v. Bristol ^{41, 42}.

Hubbard v. Vosper (1972) 2 Q.B. 84; (1972) 2 W.L.R. 389; (1972) 1 All E.R. 1023; (C.A.), pet dis. (1972) 2 W.L.R. 401 (H.L.) ³⁵ סרוב צו-מניעה זמני

בענין זכות יוצרים.

(1975) R.P.C. 521 1. 29-37. ³⁶

(1975) R.P.C. 530 1. 43, 531 1. 9, 16-22. ³⁷

(1972) 1 All E.R. 1023, 1029 g-h-i. ³⁸

(1884) 27 Ch.D. 497, 504-5. ³⁹

וכן ראה:

Evans Marshall v. Bertola (1973) 1 All E.R. 992 (C.A.); *Hill v. Parsons* (1972) Ch. 305 (C.A.); *Texaco v. Mulberry* (1972) 1 All E.R. 513 (Ch. D.); *Birmingham v. Perry Barr* (1972) 1 All E.R. 725 (Ch.D.); *Cavendish House v. Cavendish-Woodhouse* (1970) R.P.C. 234 (C.A.); *Stratford v. Lindley* (1964) 3 All E.R. 102 (H.L.).

Fellows v. Fisher וראה האסמכתאות הרבות המובאות ע"י השופט דנינג בעניין (1975) 3 W.L.R. 184 (C.A.)

הפרת פטנט ומדגם (1962) R.P.C. 90 (Ch.D. & C.A.) ⁴⁰

(1968) R.P.C. 301, 302 (High Ct. of Australia). ⁴¹

ועדה מלכותית שבחנה את שיטת הפטנטים באנגליה פרסה להמליץ על שינוי במצב ⁴²

שקדם להלכת אמריקן-סיאנמיד האנגלית:

The British Patent System, Report of the Committee to Examine the Patent System and Patent Law, Chairman M.A.L. Banks, Cmnd. 4407, (London, 1970) para. 278 p. 79-80.

גם בארצות-הברית דומה ההלכה, בקווים כלליים⁴³, לדברים שהבאנו עד כאן. יש לזכור, כי שם במסגרת הליכי מתן פטנט אין אפשרות לצד שלישי להתנגד לבקשת הפטנט בדומה להסדר המצוי אצלנו בסימן ג' לפרק ג', לחוק הפטנטים, תשכ"ז—1967. מצד שני, ידועה ארצות-הברית במבחנים הקשים המוצבים על-ידי בוחני לשכת הפטנטים שם בפני כל בקשת פטנט⁴⁴. הכלל הרחב הוא, כי ביקורת תקפותו העניינית של פטנט יכולה למעשה להעשות רק בבית-המשפט ומכיוון שכך, מקום שמוגשת בקשה לצו-מניעה זמני במסגרת תביעה על הפרת פטנט והנתבע מכחיש את תוקף הפטנט ומעלה נגדו טענות רציניות הרי, בהעדר חומר של ממש לצידו של התובע בנקודה זו, — לא ינתן צו מניעה זמני.

בעניין *Carter-Wallace v. Davis-Edwards*⁴⁵ סיכם הרוב בבית-המשפט לערעורים⁴⁶ את ההלכה בנושא. נאמר שם, כי לא די במתן הפטנט כדי להשיג צו שימנע מאחרים מלייצר — לפני תום הבירור המשפטי.

"The doctrine that in the absence of long acquiescence or adjudication an injunction (i.e., a preliminary injunction in a suit for patent infringement) will not go, is at first blush anomalous in the light of the presumption of validity which courts generally grant to a patent one issued..." The theory is practical... "Examiners have neither the time nor the assistance to exhaust the prior art; nothing is more common in a suit for infringement than to find that all the important references are turned up for the first time by the industry of a defendant whose interest animates his search. It is a reasonable caution not to tie the hands of a whole art until there is at least the added assurance which comes from such an incentive"⁴⁷.

⁴³ לצווי-מניעה זמניים בדרך כלל : 42 *Am. Jur.* 2d. 741, Injunctions, § 13
ובמשפטי פטנטים : 69 C.J.S. (Patents) para. 341-346
Deller's Walker on Patents (New York 2nd ed. by A.W. Deller, 1973)
Vol. 8, 402 § 680 n. 50, p. 403 n. 56.

לגבי סימני מסחר :

J.T. McCarthy, Trademarks & Unfair Competition (New York, 1973) Vol. 2
para. 30:16, 30:17 p. 342-3-4.

לגבי זכויות יוצרים : 18 *Am. Jur.* 2d., 435 Copyright & Literary Property § 147.
⁴⁴ בג"צ 280/60, פ"ד טו 1323, 1340 ו'—ז', 1341 ; ה"ש 33 לעיל.

⁴⁵ 443 F. 2d 867 (2 Cir. 1971).

⁴⁶ מפי J. Friendly, Cir. J.

⁴⁷ *Rosenberg v. Groov-Pin* 81 F. 2d 46, 47 (2 Cir. 1936).

אסמכתאות נוספות ר' עניין *Carter-Wallace* 443 F. 2d. 867 (2 Cir. 1971)
בע' 871—872 וכן :

Bose v. Linear Design Labs 340 F. Supp. 513, 172 USPQ 56 (1971);
Nuclear-Chicago v. Nuclear Data 174 USPQ 381 (7th Cir. 1972);
Eli Lilly v. Generix Drug Sales 460 F. 2d. 1096 (5th Cir. 1972).

היש לשינוי ההלכה בישראל ?

נוכל עתה לבחון פעם נוספת את עניין אמריקן-סיאגמיד. המדובר שם היה בפטנט על תרכובת כימית. הדיון בבקשה לצו-מניעה זמני בערכאה ראשונה נמשך חמישה ימים, הערעור 10 ימים (!) והדיון בבית-הלורדים 3 ימים. כבר נאמר, כי יתכן ואחת הסיבות לשינוי ההלכה נעוצה בחרדתם של הלורדים מדיון של ימים ארוכים בבקשה זמנית הנוגעת למשוואות ותרכובות כימיות. שאלה היא, כמובן, אם מקרה קשה זה צריך לקבוע את ההלכה גם לעתיד. אמנם פסק-דין צוטט במקרים רבים⁴⁸, אך יתכן שהתוצאה באותם עניינים לא היתה שונה גם אלמלא פסק הדין. אין ספק, כי ניתן שם משקל רב מדי לעצם מתן הפטנט שעה שעוד בעניין אמריקן-סיאגמיד הישראלי הראה השופט אגרנט כי דעות המלומדים מאותדות לגבי כך, שרבים הם פטנטים בעלי תוקף פורמלי, אך חסרי תוקף מהותי⁴⁹.

פסק-דינו של בית-הלורדים משנה את ההלכה באנגליה, באיזו מידה הוא צריך להשפיע בישראל ?

ישנן שתי נקודות חשובות בהן שונה, מבחינה מעשית, מצבו של תובע מהסוג הנדון בישראל מזה של המקביל לו באנגליה: (א) תביעה שעילתה בדיני פטנטים או סימני מסחר ניתן להגיש באנגליה ל-High Court בלונדון בלבד⁵⁰. (ישנם יוצאים מכלל זה, אך הם חסרי חשיבות לדיונו). בישראל מוסמכים לדון בתי-המשפט המחוזיים בתביעות על הפרת פטנט ומדגם⁵¹ וכלל בתי-המשפט בעניינים אחרים, לפי העקרונות הרגילים. (ב) באנגליה מגיעה לדיון תביעת ההפרה כעבור כשנתיים ממועד הגשתה. בישראל היא תגיע לקדם-משפט בבית-המשפט המחוזי בתל-אביב כעבור כארבע שנים. המצב בבית-המשפט המחוזי בירושלים דומה, אך בבתי-המשפט המחוזיים של חיפה, באר-שבע ונצרת התור קצר הרבה יותר וזמן ההמתנה (בעיקר בבאר-שבע ונצרת) נמדד בחדשים ספורים. ניתן איפוא לומר, כי המבקש סעד מהיר בשל זכות קנין רוחני שהופרה נזקק למעשה לסעד של צו-מניעה זמני רק בבתי-המשפט המחוזיים של תל-אביב ושל ירושלים. דא-עקא, שמרבית המשפטים מסוג זה, אם לא כולם, מוגשים לבית-המשפט המחוזי בתל-אביב דווקא.

נראה לנו, שלא יכול להיות ספק בכך שמשך הזמן שיעבור עד הגעת מועד הדיון לגופו של עניין צריך להלקח בחשבון על-ידי השופט השומע בקשה לצו-מניעה זמני. (שאלה היא, האם עליו להזקק גם לשיקול שהתובע יכול (אם כי לא חייב) היה להגיש תובענתו לבית-משפט אחר בו היתה מתבררת לגופה במועד מוקדם יותר).

⁴⁸ ה"ש 4 לעיל.

⁴⁹ טכסט לה"ש 47, 34 לעיל.

⁵⁰ בפטנטים: *Halsbury Simonds* (3rd ed.) Vol. 29 para. 193.

בסימני מסחר: *Halsbury Simonds* (3rd ed.) Vol. 38 para 1037.

לגבי זכות יוצרים המצב שונה, במקרים מסויימים ישנה סמכות גם ל- county court

Halsbury Halsbam (4th ed.) Vol. 9 para. 955.

⁵¹ חוק הפטנטים, תשכ"ז—1967, ס' 188 (ב); פקודת הפטנטים והמדגמים, 1924, חא"י,

כרך ב', 1053, ס' 51 (1).

נראה, שגקודות השוני בינינו לבין אנגליה, שהובאו לעיל, די בהן כדי להצדיק זהירות מירבית בהחלטה של הלכת אמריקן-סיאנמיד כאן. כיצד על בית-המשפט לנהוג בבקשות לצו-מניעה זמני במסגרת תביעה, שעילתה בדיני הקנין הרוחני? לאור השיקולים אותם הסברנו⁵² מתרכזות הבעיות בעיקר בתובענות על הפרת פטנט.

השאלה המרכזית בעקבות הלכת אמריקן-סיאנמיד האנגלית היא, כמובן, האם בית-המשפט הדין בבקשה לצו-מניעה זמני צריך לבדוק את טיב התביעה וטיב ההגנה, להכריע לגבי חזקו היחסי ורק אחר כך לשקול את מאזן הנוחיות — ולהאריך בכך פי כמה את שמיעת הבקשה, או האם מצטמצמת הבדיקה לשאלה, האם יש לתובע בכלל תובענה בת-טיעון ואם כן — לטובת מי נוטה מאזן הנוחיות?⁵³

נראה לנו, שעל אף השיקולים עליהם הצביע בית-הלורדים⁵⁴ מן הנמנע לאמץ את הלכתו החדשה מהסיבה הפשוטה, שהיא עלולה לגרום, במקרים לא מעטים, לעוול חמור לאחד הצדדים. במלים אחרות: הסכנה שהפעלת השיטה תגרום לעיוות-דין (וסכנה זו, לכל הדעות, גדולה לאין ערוך מזו הקיימת לפי ההלכה שלפני אמריקן-סיאנמיד) מבטלת את כל היתרונות האחרים שלה, שהם בעיקר במישור של יעילות הדין.

הצגת הנושא לפי הלכת אמריקן-סיאנמיד מעוררת את השאלה, מה טעם יש להתיר חקירה-שכנגד על תצהירים בבקשה לצו-מניעה זמני ואולי מן הראוי היה לצמצם את החקירה לעניין מאזן הנוחיות בלבד. התוצאה המתחייבת היא, שדי לתובע מבוסס מבחינה כלכלית לבוא לבית-המשפט עם תביעה שעל-פניה אינה ראוייה למחיקה, לתמוך אותה בתצהיר כדי לצאת עם צו-מניעה זמני. שיטה זו, כפי שכבר הראה פיטר פרסקוט⁵⁵, נותנת יתרון בלתי-צודק לבעלי-דין אמידים ומערימה קשיים נוספים על בעלי-דין, שהמשאבים העומדים לרשותם אינם בלתי-מוגבלים. בעל-דין עני לא יוכל לתת ערבות גבוהה להבטחת צו-המניעה הזמני לו הוא זכאי (ערבות שהיתה יכולה להיות נמוכה יותר במקרה והצו היה ניתן לאחר שבית-המשפט השתכנע בחוזקו היחסי של טיעונו), או במקרה ההפוך, לא יוכל להחזיק מעמד מול צו-מניעה זמני עד שיגיע תור משפטו להתברר. ליתרונות מהם נהנים בעלי-דין בעלי יכולת כלכלית בשיטה המשפטית הנוכחית נוסף כאן יתרון, שאין לו כל הצדקה ואשר אין כל נחיצות בהענקתו.

דיון זמני — אפשרויות נוספות

דיון בבקשה לצו-מניעה זמני אינו מחייב בכל מקרה החלטה מיידית לכאן או לכאן. ישנן אפשרויות נוספות. על כמה מהן ננסה להצביע כאן. בית-המשפט יכול במקרה מתאים לא לתת החלטה בבקשה לצו-מניעה זמני

⁵² טכסט לה"ש 33, 17 לעיל.

⁵³ ב-המ' 463/65 מרגוליס נ' בני משה קרפו, פ"ד יט (3) 21, 23 טען המבקש כי אין מאזן הנוחיות נכנס בגדר השיקולים אשר בית-משפט שוקלם לעניין מתן צו-מניעה זמני במשפט הפרת פטנט, שכן זכות התובע היא זכות שבדין. הטענה נדחתה. ר' גם ה"ש 24 לעיל.

⁵⁴ *American Cyanamid v. Ethicon* (1975) 2 W.L.R. 316, 323.

⁵⁵ ה"ש 7 לעיל.

ולהשאירה תלוייה ועומדת עד לדיון במשפט עצמו⁵⁶ ובתקופת הביניים: לתת סעד זמני בצורה של חיוב לנהל חשבונות לגבי המוצר לגביו נטען שהוא מיפר את זכות הקניין הרוחני (אולי תחת פיקוח צד שלישי מטעם בית-המשפט), לחייב את הצדדים להכין את המשפט עצמו ולסיים את הליכי הביניים (פרטים נוספים, גילוי מסמכים, שאלון) במהירות, ובמקרה מתאים אף להורות על הקדמת מועד קדם-המשפט או המשפט עצמו.

מן הראוי לזכור, כי במשפטים מהסוג הנדון מתחלק, בדרך כלל, המשפט לשניים. בשלב ראשון נדונות השאלות: (א) האם הזכות הנטענת מופרת על-ידי הנתבע ו-(ב) האם הזכות תקפה? — רק מתן תשובה חיובית לשתי השאלות האמורות פותחת בפני התובע את השער לשלב השני של המשפט — הדיון בשאלת הסעדים המגיעים לו (צו מניעה קבוע, פיצויים וסעדים נילוויים). בית-המשפט יכול להורות על הקדמת הדיון במשפט בשלב הראשון שלו בלבד, במקרה של הצלחת התובע לתת לו צו-מניעה קבוע — על פסק-דין חלקי מעין זה יש לנתבע ערעור בזכות — ולהשאיר את הדיון בשאלת הפיצויים למועד בו יגיע תורו הרגיל של התיק.

מבין שתי השאלות המרכזיות הניצבות בפני השופט השומע בקשה לצו-מניעה זמני, שאלת תקפה של זכות הקניין הרוחני קשה ומסובכת, כזכור, הרבה יותר מזו של שאלת ההפרה. המחוקק מאפשר, עם זאת, לבית-המשפט להעזר לצורך הכרעה בשאלת התוקף המהותי של זכות התובע בטריבונלים מעין-שיפוטיים אחרים. הדבר חשוב, כאמור, במיוחד במשפטי פטנטים.

צו-מניעה זמני במשפט על הפרת פטנט מעיק במיוחד על הנתבע, שכן הוא מונע, בדרך כלל, יצור ושיווק של מוצר פלוני עצמו בניגוד לצו בקשר לסימן מסחר (או בתחום הקרוב של גניבת עין) הנוגע רק לתיאורה של סחורה. מכאן הוהירות הרבה בה מצווה בית-המשפט בעניינים מסוג זה.

בירור תקפה המהותי של הזכות הקניינית אינו חייב להעשות תמיד בבית-המשפט⁵⁷. עובדה זו מרחיבה גם את אפשרויות התמרון של בית-המשפט בבקשה לצו זמני. לפי פרק ד' סימן ד' לחוק הפטנטים, תשכ"ז—1967 מוסמך רשם הפטנטים לדון, לבקשת כל אדם, בבקשה לביטול פטנט. בקשה מעין זו יכולה להיות מוגשת בכל עת לאחר חיתום הפטנט, אלא שסעיף 74 מורה, כי במקרה ש"הוגשה לרשם בקשת ביטול בזמן שתלוי ועומד בבית-משפט הליך בשל הפרת אותו פטנט או ביטולו, לא ידון בה הרשם אלא ברשות בית-המשפט". מכאן שכאשר פונה בעל פטנט לבית-המשפט בבקשה לצו-מניעה זמני למניעת הפרת הפטנט שלו והנתבע כופר בתקפו של הפטנט, יכול בית-המשפט להרשות (אם נתבקש) דיון בשאלת

⁵⁶ *Société Française v. Electronic Concepts* (1976) 1 W.L.R. 51 (Ch.D.).

⁵⁷ נטיית חוק הפטנטים, תשכ"ז—1967, היא להשאיר שאלות מדעיות-טכניות להכרעת רשם הפטנטים (כערכאה ראשונה), ר' גם הצעת חוק הפטנטים, תשכ"ה—1965, ה"ח 637, 98, 122 ס' י"ג סיפא. ברוח דומה פסק השופט צלטנר בע"א (ת"א) 162/66 אינפטיטוט אנטיביוטיקום נ' אמריקן ציאנמיד, פ"מ ס' 180, 185, ס' 11, ובע"ש (ת"א) 193/66 נורוויש נ' הפר, פ"מ סג 266, 268. השווה: *Telesco Brophye Ltd.'s Patent* (1972) R.P.C. 805 (Ch.D.).

דו"ח הוועדה ה"ש 42 לעיל בע' 106, 51—52.

תוקף הפטנט בפני רשם הפטנטים, לתת צו-מניעה זמני (אם לכאורה נראה לו שהוכחה הפרת הפטנט בהנחה שהוא תקף) ולהתנות, בין השאר, את הצו הזמני בשיתוף פעולה מצד בעלי-הדין לזירוז הדיון בפני הרשם. בהתאם לתוצאות הדיון בפני הרשם (שעל החלטתו יש ערעור בזכות בפני בית-המשפט המחוזי, ס' 188 לחוק הפטנטים) או בערכאת ערעור עליו, יכול בית-המשפט שנתן (או שסרב לתת) את צו-המניעה הזמני לשנות או לבטל את החלטתו הראשונה. לכאורה נראה, כי די שערכאה אחת תחליט נגד תוקף הפטנט כדי להצדיק ביטולו של צו-המניעה הזמני.⁵⁸ יחליט רשם הפטנטים כי הפטנט תקף — אזי לא יהיה יותר צורך בדיון בשאלה במשפט ההפרה בבית-המשפט מכיוון שבנקודה זו החלטת הרשם (או פסק-דין סופי בערעור עליו) תיצור ככל הנראה השתק פלוגתא בין הצדדים.⁵⁹ דרך זו מאפשרת לבעלי-הדין לקבל הכרעה שיפוטית, לאחר דיון מלא לגופו של עניין, בשאלה חשובה ביותר השנויה במחלוקת ביניהם — עצם תקפה המהותי של הזכות הקניינית, וזאת תוך פחות משנה⁶⁰, כך, שהנזק העלול להיגרם, כתוצאה מהענקת צו-מניעה זמני או שלילתו, מצטמצם במידה ניכרת. מאליו יובן, כי הענקת סעד זמני על סמך זכות קניינית, שתקפה אינו שנוי יותר במחלוקת, שונה לחלוטין מהענקת סעד כזה במצב בו לשאלת תוקף הזכות אין עדיין תשובה. בפעם היחידה שסיטואציה דומה התעוררה בבית-המשפט פסקו שתי ערכאות בניגוד מוחלט להצעות דלעיל. בעל פטנט תבע על הפרה בבית-המשפט המחוזי תל-אביב⁶¹, ביקש וקיבל צו-מניעה זמני. הנתבעת, שכפרה בעצם ההפרה ובתוקף הפטנט, ניצבה מול הסיכוי העגום להפסיק את יצורה למשך כארבע שנים, תקופה שהיא בערך תוחלת החיים של המוצר נשוא המחלוקת — אביזר השקיייה. הנתבעת עתרה בפני רשם הפטנטים לביטול הפטנט וביקשה מבית המשפט להרשות לו לדון בבקשתה. בקשת הרשות נדחתה והערעור לבית-המשפט העליון על הסירוב נדחה.⁶² בית-המשפט העליון, על אף העובדה שלצורך הדיון היה מוכן לקבל את היתרונות הדייוניים עליהם הצבענו לעיל, סבר כי אין זה ראוי לפצל הדיון בשאלת ההפרה ובשאלת תוקף הפטנט בין שתי ערכאות.

כפי שהסברנו, הרי לגבי תחומים אחרים של הקניין הרוחני בירור תוקף הזכות סבוך פחות ולכן אפשרות הדיון לגביה בפורום אחר — אם כי היא קיימת בחלק מהמקרים — חשובה פחות.

בסיכום, לא נותר אלא לקוות שבית-המשפט בישראל לא יושפע יתר על המידה מההלכה המפתה שנפסקה באנגליה בעניין אמריקן-סיאנמיד. בערעור על

⁵⁸ ה"ש 15 לעיל וכן השווה:

Regent Oil v. J.T. Leavesley (1966) 1 W.L.R. 1210 (Ch.D.).

⁵⁹ ע"א 53/74 בריפטול מייארס נ' ביצ'ם, פ"ד כט (1) 372, 385.

⁶⁰ לגבי לוח הזמנים ר' תקנות הפטנטים (נוהלי הלשכה, סדרי דין, מסמכים ואגרות). תשכ"ח—1968, ק"ת 2202, 1104, 1120, תק' 104—106. בית-המשפט יכול להמריץ הצדדים להסכים לקיצור המועדים.

⁶¹ ת"א (ת"א) 2299/74 נתן נפתלי נ' פלפטר-גבת.

⁶² ע"א 35/75 פלפטר-גבת נ' נתן נפתלי, "תקציר" ט' 228 השופט ח. כהן, השופטים מ. לגדוי, י. כהן עמו.

סרוב הערכאה הראשונה לתת צו-מניעה זמני בתביעה על הפרת פטנט אמר, אגב אורחא, השופט ח. כהן:

„במידה ויש סתירה בין פסק-דינו של בית-משפט זה ובין פסק-דינו של בית-משפט לערעורים באנגליה, אין אנחנו מהססים מלהעדיף את ההלכה שנפסקה בבית-משפט זה על ההלכה שנפסקה שם“...⁶³.

כפי שניסינו להראות, ספק אם הלכת אמריקן-סיאנמיד משקפת את המצב הנכון באנגליה⁶⁴ ובוודאי שהיא מנוגדת להלכה בישראל, כפי שהיא עד היום.

גדעון גינת *

⁶³ המ' 463/65 מרגולים נ' בני משה קרסו, פ"ד יט (3) 21, 24 ה'.

⁶⁴ ה"ש 8, 40, 42 לעיל.

⁶⁵ עו"ד, מוסמך הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית ירושלים.